

*Become a Teacher
Стани учител*

ПРЕДИ ЧЕТЕНЕТО В ПЪРВИ КЛАС – ЗА ФОНОЛОГИЧНАТА И ФОНЕМНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА МАЛКИЯ УЧЕНИК

**Анита Дериджиян
Даяна Бойкова**

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. Фонологичната и фонемната компетентност са „ключ“ за „влизване“ в четенето в първи клас. В контекста на това разбиране се представят практически изпробвани дидактични игри.

Keywords: reading, first grade, phonological awareness, phonemic awareness, didactic game

1. Цел на изследването

„Основна предпоставка за успешното овладяване на писмения език при работата със звуковия аналитико-синтетичен метод е формирането на металингвистично съзнание за звуковия строеж на езика, за езиковите единици и взаимодействието им“ (Zdravkova, 2013). Интересът към тази проблематика нараства и в англоезичните страни, в които поради особеностите на писмените системи се предпочита глобалният метод на обучение по четене. Разработват се техники за „фонологично разпознаване“ и „графична и звукова кореспонденция“⁽¹⁾.

Като имаме предвид представеното разбиране, си поставяме **целта:** конструиране и практическо изпробване на дидактични игри за формиране на фонологична и фонемна компетентност като основа за успешно „влизване“ в четенето – начално ниво на ограмотяване на детето.

2. Теоретична обосновка

2. 1. Феноменът „четене“ – начална училищна възраст

Четенето е рецептивно речево поведение, изискващо декодиране и разбиране на писмено речево съобщение за постигане на определени комуникативни цели. Комплексните множества от умения, изграждащи феномена „четене“, могат да се обособят в две големи групи: умения за декодиране (техника четене), умения за разбиране (съзнателност при четене). Тези две

групи умения се градят синхронно от ранните етапи на обучението, тъй като само ако те се изпълняват в интегрирано цяло, четенето съществува като речево действие (Mandeva, Gadjeva, 2016).

За устойчивото и удовлетворително формиране на техниката на четене, която, на свой ред, е предпоставка за разбиране на прочетеното, важна роля има формирането на фонологична и на фонемна компетентност. Фонологичната компетентност е свързана със структурата на езика – думи, състоящи се от срички, чиито съставни единици са фонемите. Фонемната компетентност се развива на базата на фонологичната компетентност. Тъй като фонемите се представят графично чрез буквите, фонемната компетентност е ключ към разбирането на алфаветичния принцип в съответната система от писмени знаци (Stanovich, 1986: 79). Фонологичната и фонемната компетентност се разглеждат като „ключ“ за успешно „влизане“ в четенето в първи клас (Mandeva, Gadjeva, 2016).

2. 2. Дидактичната игра – ефективна техника за формиране на фонологична и фонемна компетентност в първи клас

В начална училищна възраст, и конкретно в първи клас, играта „продължава да реализира изключително голямото си влияние върху многообразните личностни изяви на детето“ (Vasileva, 2004). Често ползвана в училищната практика е дидактичната игра. Чрез нея „Учениците добиват нови знания и умения (нов опит), затвърждават старите. Развиват своята рефлексия..., мисленето, паметта, находчивостта, бързото реагиране“ (Radev, 2013). Може да се заключи, че дидактичната игра е инструмент за формиране на детската личност в когнитивен и метакогнитивен, комуникативен, социален и емоционален план.

Структурата на дидактичната игра включва следните компоненти: а) дидактически задачи, произтичащи от конкретни цели на обучение; б) игрови задачи, възпроизвеждащи дидактическите задачи; в) игрови действия, които са основа на играта и са средство за реализация на игровия замисъл и решаването на дидактическите задачи; г) правила на играта; д) резултати от играта.

3. Дидактични игри за формиране на фонологична и фонемна компетентност в първи клас

Игрите са конструирани при изучаване на дисциплината „Методика на обучението по български език и литература в началното училище“ – извънаудиторна заетост. През учебната 2015/2016 г. те са изпробвани практически от старши учител Р. Минчева (ОУ „Св. П. Евтимий“ – В. Търново).

3.1. Начално огрямотяване на ученика – подготвителен етап

„Картина избери, мястото на звук в дума определи, нова дума със звука състави“

Дидактическа задача. Формиране на фонологична компетентност като основа за успешно „влизане“ в кода на писмеността (четене)

Игрова задача. Избери една от картините, поставени във „вълшебната кутия“ на класа:

Изговори тихо думата и определи последния звук. Намисли нова дума, в която този звук е в началото.

Игрови действия. Посочен от учителя ученик вади от „вълшебната кутия“ на класа предметна картина. Следва указанията, заложи в игровата задача: изговоря чрез интониране дума, актуализирана по предметната картина, и определя последния звук; намисля дума, в която този звук е в различна позиция (начало).

Правила на играта. Всяко дете работи самостоятелно, като следва описаните игрови действия. Време за изпълнение – не повече от една минута. Играта продължава със следващ посочен от учителя ученик. Който сгреши, изгаря.

Резултати от играта. Играта се печели от учениците, дали верни отговори в рамките на регламентираното време. Всички участници в играта биват поздравени с песен („Азбучно хорце“).

3. 2. Начално ограмотяване на ученика – основен етап

Дидактична игра „Модел на дума направи, мястото на звук определи, жетон вдигни“

Дидактическа задача. Формиране на фонологична компетентност като основа за успешно „влизане“ в кода на писмеността (четене).

Игрова задача. По картината направи модел на думата със сини и червени жетони. Определи на кое място се намира звук [н]. Изговори и жетона вдигни.

Игрови действия. Всяко дете разполага с предметна картина и със сини и червени жетони за моделиране на звуковия състав на думи. Ученикът следва указанията, заложи в игровата задача: прави модел на думата със сини и червени жетони, като си помага с картината; чрез интониране опре-

деля точното място на посочен от учителя звук в думата; изговаря звука и вдига съответен жетон.

Правила на играта. Всяко дете работи самостоятелно, като следва описаните игрови действия. Време за изпълнение – една минута.

Резултати от играта. Играта се печели от ученика, справил се вярно и най-бързо в рамките на регламентираната минута. Победителят бива награден с „вълшебно кубче“ за четене (картонено кубче за четене на отворени срички и на думи, съставени от отворени срички – позиционно четене, напр.: Но, на, Нона).

Дидактична игра „Дума по модел намисли, първия звук в думата определи, буквата на звука в модела постави“

Дидактическа задача. Формиране на фонологична компетентност и на фонетична компетентност като основа за успешно „влизване“ в кода на писмеността (четене).

Игрова задача. Намисли дума по модела. Определи първия звук в тази дума. Намери буквата му. Постави я на мястото ѝ в модела.

Игрови действия. Всяко дете разполага с модел на дума и с разредна азбука. Следва указанията, заложили в игровата задача: съставя дума по модела; определя първия звук в тази дума, съотнася го към обобщения звуков тип и прави асоциация със съответна буква; намира я в разредната азбука и я поставя на мястото ѝ в модела на думата.

Правила на играта. Всяко дете работи самостоятелно, като следва описаните игрови действия. Време за изпълнение – една минута.

Резултати от играта. Играта се печели от ученика, справил се вярно и най-бързо в рамките на регламентираната минута. Победителят бива награден с картинка „Оцвети, полубуква намери и допиши“.

Представените технологични решения не изчерпват богатството от игрови варианти, прилагани в първи клас. Задачата е да се постави акцент върху методическата работа над фонологичната и фонемната компетентност на малкия ученик.

Изводи

1. Четенето е базисно културно умение.
2. От първата година на детето в училище синхронно се формират две групи умения – умения за декодиране (техника на четене) и умения за разбиране (съзнателност при четене).
3. Предпоставка за единния строеж на двете групи умения са устойчиво изградените фонологична и фонемна компетентност.
4. Дидактичната игра е ефективна техника за постигане на това.

БЕЛЕЖКИ

1. Преподаване на четене в Европа. Контекст, политики и практики, 2011.
– <http://eacea.ec.europa.eu/Education/eurydice/documents/thematic_reports/130BG.pdf> (12. 04. 2016).

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Mandeva, M., D. Gadzheva. (2016). *Nachalno ogramotyavane v promenyashtiya se svyat*. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodii“ [Мандева, М., Д. Гаджева. (2016). *Начално ограмотяване в променящия се свят*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“].
- Radev, Pl. (2013). *Entsiklopediya na naukite za obrazovaniето*. Plovdiv: UI „Paisii Khilendarski“ [Радев, Пл. (2013). *Енциклопедия на науките за образованието*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“].
- Stanovich, K. (1986). Matthew Effects in Reading: Some Consequences of Individual Differences in the Acquisition of Literacy. *Reading Research Quarterly*, Vol. 21, No. 4.
- Vasileva, Em. (2004). *Savremennoto nachalno uchilishte – realnost i predizvikatelstva*. Sofia: UI „Sv. Kliment Okhridski“ [Василева, Ем. (2004). *Съвременното начално училище – реалност и предизвикателства*. София: УИ „Св. Климент Охридски“].
- Zdravkova, St. (2013) *Syvremennigt obrazovatelyen process za ovladqvanе na cheteneto – inovacionni proekcii. Tradicii I inovacii v nachalnото образование*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski” [Здравкова, Ст. (2013). *Съвременният образователен процес за овладяване на четенето – иновационни проекти. Традиции и иновации в началното образование*. София: УИ „Св. Климент Охридски“].

**BEFORE READING IN FIRST GRADE –
FOR PHONOLOGICAL AND PHONEMIC AWARENESS
OF THE YOUNG PUPIL**

Abstract. Phonological and phonemic awareness are “key” for “entry” in reading in the first grade. In the light of this understanding a practically tested system of didactic games is presented.

✉ ¹⁾**Mrs. Anita Deridzhiyan**

²⁾**Mrs. Diana Boykova**

Faculty of Education

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

E-mail: ¹⁾ani_dir@

²⁾d_boikova@abv.bg